

Croatica XVIII (1987) — 26/27/28 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Anica Nazor

JOŠ JEDNA GLAGOLJSKA VERZIJA LEGENDE O SVETOM NIKOLI

UDK 886.2(091)

Članak sadrži glagoljski tekst legende o sv. Nikoli, biskupu i ispovjedniku, u latiničkoj transliteraciji, koji je autorica našla u sienskom glagoljskom rukopisu iz prve četvrti 17. st. (Siena, Biblioteca Comunale, sign. F.V.6, f. 137—138, orig. pag. f. 139—140). Legenda je završni dio propovijedi na svečev blagdan 6. prosinca i pripada kraćoj verziji, tzv. verziji blagdanarskog tipa, ali je različita od iste legende u glagoljskom Blagdanaru popa Andrije iz 1506. godine.

O životu i čudesima sv. Nikole, biskupa i ispovjednika, nastajale su i širile se u srednjem vijeku mnoge legende na Istoku i Zapadu, koje su svojim čudesnim sadržajima nadahnjivale ikonografiju i pretakale se u usmenu književnost. U hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti legenda o sv. Nikoli poznata je iz glagoljskih rukopisa u više verzija. Kraće verzije dolaze u glagoljskim brevijarima u čitanjima na svečev blagdan 6. prosinca i u glagoljskim zbirka crkvenih govora (propovijedi). Duže i međusobno različite verzije dolaze u glagoljskim zbornicima: Petrisovu iz 1468. (f. 213v—217v)¹ i Oxfordskom Can. Lit. 414 (f. 9-lov)².

Brevijarska legenda o sv. Nikoli potječe od Ivana, đakona napolitanskog,³ i čita se u sanktoralu u devet lekcija oficija na svečev dan 6. prosinca. Obično počinje riječima: Nikula ubo ot pres(vè)tlago roda izšad6 grařanin6 b6 ot patarskago grada... Njezin tekst imaju ovi rukopisni brevijari: Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjiřnica: Ljubljanski C 161a/2, konac 14. st., f. 6d—8c; Ljubljanski C 163a/2, 15. st., II. dio, f. 3a—3d; Novi Vinodolski, Źupni ured: I. Novljanski, 1459, f. 307d—309a; II. Novljanski, 1495, f. 384d—386a; Zagreb, Arhiv JAZU: Pařmanski, druga pol. 14. i 15. st., sign. III b 10, f. 185b—186a; Bribirski, 1470, sign. III b 6, f. 181c—182c; Dabarski, 1486, sign. III c 21, 192c—193c; Dvolist brevijara, 15. st., Fragm. glag. 38/a, f. 1c—2c; Nacionalna i sveučiliřna biblioteka: Mavrov brevijar, 1460, sign. R 7822, f. 182d—183d; Humski brevijar, 15. st., sign. R 4067, f. 4c—6c; Metropolitana: Brevijar, 1442, sign. MR 161, f. 252a—253c; Moskva, Gos. bibl., zbirka Sevast'janova, fond. 270, No 51, Moskovski brev., 1442—1443, II. dio, 99a—100a; Rim, Arhiv sv. Petra, Brev. D 215, 15. st., f. 327v—328v; Vatikan: Slavo 19, 1465, f. 257a—258a; Illirico 10, 1485, f. 282c—283c. U tiskanim brevijarima legenda o sv. Nikoli dolazi u prvotisku Brevijara iz 1491. god. (jedini saćuvani primjerak u Veneciji, Bibl. S. Marco, Inc. 1235), 1. 234c—235c; Baromićevu iz 1493. (2 primj. u NSB u Zagrebu, sign. R I-16^a-1a,b), 1. 296a—297b i Brozićevu iz 1561. (primj. u Knjiřnici JAZU, sign. R 783, 1. 288b—289b).

U hrvatskoj knjiřevnosti legenda o sv. Nikoli nije dovoljno proućena niti je kritiĉki izdana. Izdan je samo dio teksta iz Oxfordskog zbornika Can. Lit. 414 u Štefanićevoj hrestomatiji hrvatske srednjovjekovne knjiřevnosti 1969. godine.⁴ Za povijest

¹ Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Djela JAZU, knj. 51, Zagreb 1960, str. 378.

² Marin Tadin, *Glagolitic Manuscripts in the Bodleian Library*, Oxford Slavonic Papers, Vol. V, Oxford 1954, str. 132—144.

³ Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I. dio, Zagreb 1969, str. 107.

⁴ Vjekoslav Štefanić, *Hrvatska knjiřevnost srednjega vijeka*, Pet stoljeća hrvatske knjiřevnosti, knj. 1, Zagreb 1969, str. 262—265.

i kontinuitet te legende u hrvatskoj književnosti zanimljiv je glagoljski tekst jedne kraće verzije, koji sam našla u sienskom rukopisu iz prve četvrti 17. st. (Siena, Bibl. Comunale, sign. F.V.6, f. 137—138, orig. paginacija 139—140).

To je rukopis na papiru, vel. 17 x 23 cm, uvezan u originalni uvez od kartona, ff. 160. Pisao ga je Mikula Hodanić iz Vrbnika crnom tintom lijepim knjiškim kurzivom i ukrasio jednostavnim inicijalima u crvenoj boji. Sadrži Dijalog Grgura pape i kraću zbirku crkvenih govora (propovijedi). Dijalog je Hodanić počeo pisati 1614. godine (... 1614. na dan 6 drugi meseca marča bihu početi pisat 6 te knigi ke se zovu duhovnim 6 zakonom 6 D'jalog 6 po mani žakni Mikuli Hodanići...) a završio 1617.: V ime božie i b(la)žene Divi Marie amen 6. Let 6 Go(spod)nih 6 .č.h.ži. (=1617) meseca ijuna dan 6 .i. i .v. (=23) biše prekopiēni te knigi ke se zovu duhovnim 6 zakonom 6 D'ēlog 6. Po mani žakni Mikuli Hodanići za se i za svoih 6 priētel 6. Naiprvo daem 6 hvalu Go(spod)ni 6 B(og)u i b(la)ženoi Divi Mariji i vsim 6 s(ve)tim 6 i s(ve)ticam 6 bož(i)im 6 ki su mani dali moć 6 i kripost 6 i ēkost 6 i umenie u sarce moe i u pamet 6 moju da sam 6 ja mogal 6 prekopiēt 6 to s(ve)to govoren 6je s(ve)tih 6 dohturi Gargura i Augustina...*

Od Mikule Hodanića potječe još jedna bilješka iz 1618. ispisana iskvaranim talijanskim jezikom u glagoljskoj knjižici Plač Majke Božje (Arhiv JAZU, sign. VII 160, f. 26v), koja se od poč. 17. st. nalazila u Vrbniku.⁵ U Vrbniku je bio Hodanićev rukopis još polovicom 18. st., što pokazuju zapisi u njemu.⁶ U Gradsku knjižnicu u Sieni dospio je kao dar Alberta Fortisa zajedno s još jednim glagoljskim i latiničkim rukopisom. Možda je Fortis do njega došao u Vrbniku, gdje je bio i gdje je »našao popa koji razumije mnogo bolje nego njegova braća u tim krajevima, staroslavenski sveti ili glagoljaški jezik«. Taj mu je pop pokazao »rukopis sastavljen tim pismom, ali je bio od male koristi«.⁷ Oba glagoljska rukopisa, koja je Fortis darovao Bibl. Comunale u Sieni, zavedena su u inventaru sienske knjižnice Lorenza Ilarija: *Idice per materie della Biblioteca comunale di Siena, Siena 1844—1847, sv. V, 105; 174.* Hodanićev rukopis inventariziran je kao Dijalog Grgura pape »tradotti in lingua illirica scritti in caratteri della medesima lingua« (105). Staroslavenski institut »Svetozar Ritig« u Zagrebu dobio je 1975. snimke (mikrofilm) rukopisa od Lea Košute, koji ih je dao načiniti u Sieni.

* Glagoljski tekst transliteriramo latinicom s razriješenim kraticama. Za »jat« je uzet jedinstveni znak *ê* (na početku riječi i iza samoglasnika čita se *ja*); za »đerv« znak *ǰ*; za »šta« znak *č*, za »poluglas« znak *6*.

⁵ Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I. dio, Zagreb 1969, str. 290.

⁶ Anica Nazor, *Hrvatskoglagoljski rukopisi izvan domovine*, »Istra«, god. 18, br. 3—4, Pula 1980, str. 62—65.

⁷ Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji*, Zagreb 1984, str. 285.

U maloj zbirci propovijedi, koju je Hodanić dodao Dijalogu, ima nekoliko svetačkih legendi. Jedino je u toj zbirci glagoljska legenda o sv. Alekseju potpuna,⁸ a legenda o sv. Nikoli je kratka, zapravo blagdanarskog tipa i, recimo odmah, različita od teksta u Blagdanaru popa Andrije iz 1506. godine, koji je prijevod latinskog djela *Sermones de Sanctis Poljaka patera Peregrinusa*. Razlikuje se i od teksta u glagoljskim brevijarima i od nešto mlađeg teksta u Glavinićevu Cvitu svetih (1628). Legendom Hodanić završava propovijed na blagdan sv. Nikole 6. prosinca: Na dan svetoga Mikuli ispovidnika vele lipo govorenje vsakomu koristno. Propovijed ima standardnu homiletičku kompoziciju, tj. citate iz Biblije, njihovo tumačenje, simboliku, primjenu na kršćanski život s primjerom (legendom) iz života sv. Nikole, koji glasi:**

Blaženi s(ve)ti Mikula od plemeni(ti)h ljudi i dobrih roditeljev roen6 bil6 est6, od oca imenem6 Epihanijuša a matere imenem6 Ivanoi u gradu Patari,⁹ u stranah6 od6 Licie, mestu počtenu, kako stal6 on isti dan6 kada se e rodil6 u kupeli na nogi se e vstal6 dokli ni sasal materene parsi ili mluko u sridu i u petak6 ne veće nego edno krat6 od mladosti i ditinstva B(og)a boeci se že bil6 služeći u čistoći i uzdržan'i, u dobrotah6 vsakih6 i v s(ve)tih6 živel6 e(st6). U mladosti jošće roditela negova umrista ostavivši imenié i blaga dosta nemu. Ko blago on6 za ljubav6 božju ubogim6 i potribnim6 vse razdili. *Ne kako sada mlađši čine kim6 roditeli ča godi ostave tare oni po lotrêh6 i po tamnosti vsa ona ka imi ostave, razprave i rasiplju oholeći se i trumfajući,¹⁰ opiêjući se. a nete se spome(nu)ti od6 svoga oca i matere i onih6 č'je bilo ovo blago ko užavaju i napalnit6¹¹ njihove tištamenti nego živu po svoei voli. Jo takovim6.*

Bil že niki č(lovê)k6 grada Patara ki e prvo kruto bogat6 bil6, a potli pride kruto ubog6 i potriban6 zgubivši svoe zač e(st6) drugda takova srića ovoga svita nevolnoga: niki z bogataistva na uboštvo, a niki pak6 z ubožastva na bogataistvo pridu. Ta č(lovê)k6 imel6 e tri hćere ke ni mogal6 oženiti radi ubožastva, da e bil6 prišal6 ubog6, da e otel6 one tri hćere v blud6 poslati. I to biše dal6 znanie vsemu gradu. S(ve)ti Mikula kada to razumi promisli njihovo uboštvo. I v jeden6 facolić6¹² zavi nemalo zlata i varže otaino

⁸ Biserka Grabar, *Još jedna glagoljska verzija legende o sv. Alekseju*, Slovo 32—33, Zagreb 1983, 85—102.

** Dijelove teksta koji ne pripadaju legendi, već ih pisac umeće, tiskamo kurzivom.

⁹ Patara, primorski trgovački grad u maloazijskoj pokrajini Likiji, koji su osnovali Feničani; danas u ruševinama.

¹⁰ *Trumfati* (tal. trionfare) bančiti.

¹¹ *Napalnit* ispuniti.

¹² *Facolić* dem. od *facol* (tal. mlet. *fazziol*) rupčić.

ednumó poneštricu¹³ v kuću toga uboga č(lovê)ka i t(a)ko pomore njihovo uboštvo i da oženi ednu hćeró i škapula¹⁴ od bluda. I t(a)koé varže timó načinomó zlata k(a)ko i prvo: drugočó i tretičó, da oženi pošteno vse tri hćere i tako da vse tri bihu osloboeni odó bluda. *Takovo almuštvo e kruto drago Bogu i prieto: ki pomagaju sirote vdov(i)ce u s(ve)ti matrmonij¹⁵ savkupit se. A ŷo onimó ki razmeću i doli taru i meću zakon božófi.*

Potomó toga iz Licie u Epat¹⁶ po moru u navi¹⁷ ŷadreci s(ve)ti Mikula smućenie morsko i sili vetra mornaromó biló e povidaló ko ako se zgodi ili pridu smučen'è mora i vetrovó da čine molitvu meju kimi budući navó na posredi mora smuti se, a razbudiše se vetri, smuti se more, da mornari stráhó imihu veliki. A s(ve)ti se Mikula pomoli i prestaše vetri i bistó tišina mora. I zato se zove s(ve)ti Mikula patron morski. I kada se nadózadó biše povarnul u Leciju, tada biskupó. Mirne¹⁸ umarló biše. I biskup e edan ki biše blizu i past(i)ri duhovni s pukomó spravili skupa bihu poka-za se ednomu meju nimi da ki biše ranie odó nih pride u crikvu B(og)a moliti imenemó Mikula, onó budetó biskupó Mirie grada. Rano s(ve)ti Mikula u crikvu pride B(og)a moliti i popadoše ga i prikó vole negove posvetiše ga biskupa Mirie grada. *I tako su nikada u staro vrime pastiri crikvene i biskupe obirali ne k(a)ko sada nenaučeni i nedostoini telovnimi i zem(a)lskimi stvarmi, zaviti i obdaržani, za duhovna i za spasenie d(u)šó njih, preporučenimó malo skrbi imaju.* U mnogeh letihó s(ve)ti Mikula ŷe skrbno i verno ričjumó božjumó i s(ve)timi svitloščami ovce Is(u)h(rsto)vi paseló. Kóga e c(êsa)ró Deokliciêné u tamnicu i u uzu biló postaviló. A pakó potomó toga Konstantinó c(êsa)ró veliki ŷe ga oslobodiló izó uze is tamnice. U koncili ili spravilišču nicimskomu¹⁹ e biló kada su bili spravili k(a)ko veri karstênske verovanie ko se u crikvi poe našimó slovinskimó êzikomó: Patrem. Umri s(ve)ti Mikula po roŷtvu Is(u)h(rsto)vu na letó tristo 43.²⁰ I pokopan e u gradu onomó kadi e biló biskup. postavlenó, če e u M(i)rie.

¹³ *Poneštrica* dem. od *poneštra* (tal. *finestra*) prozorčić.

¹⁴ *Škapulati* (tal. *scapolare*) osloboditi, spasiti.

¹⁵ *Matrmonij* (lat. *matrimonium*) brak.

¹⁶ Egipat.

¹⁷ *Nav* lađa.

¹⁸ *Mire*, glavni grad stare Likije, blizu mora, na rijeci Andrak, na čijem je ušču pristanište Andriake.

¹⁹ *Koncil ili spravilišće nicejsko*; koncil (sabor) nicejski sazvaó je car Konstantin. Koncil je osudio arijansku herezu i objavio nicejsku dogmu, kojom se potvrđuje jednakost Krista. Sina i Boga Oca.

²⁰ Glavinić u Cvitu svetih 323 (Venecija 1675).

Legenda je napisana čakavštinom u kojoj ima elemenata vrbničkog govora. Ističemo: ikaviziranje »jata«: mliko, u sridu, ditinstva, potriban, razdili itd. s tipičnim čakavskim (i vrbničkim) ekavskim realizacijama u primjerima: mestu, vetra, telovnimi, verovanie, let; pojavu vokalnog r̄ s popratnim vokalom a: parsi, povarnul, umarl, uzdaržan, varže (uz primjere bez popratnog vokala: prvo, skrbi); vokalno l̄ sa sekundarnim vokalom a: napalnil i jednim primjerom realizacije sa u: s pukom; stsl. prijedlog v6 realizira se pretežno sa u: u gradu, u kupeli, u petak, u sridu ili ostaje v: v feden6, v svetih6. Za oblike karakterističan je instr. sg. ž. r.: ričjum božjum; gen. pl. m. r. s dugim nastavkom -ov/-ev: vetrov, roditelev; čuvanje duala u primj.: roditela negova umrista. Zanimljivi su leksički čakavizmi, koji se javljaju i u vrbničkim pisanim spomenicima i u živom govoru: ednum, drugoč, tretič; trumfati, tištamenti, facolić, poneštrica²¹. Zamjenica ča dolazi u našem tekstu legende o sv. Nikoli jedanput u obliku če, karakterističnom upravo za Vrbnik, iz kojega je prepisivač legende Mikula Hodanić. U ortografiji prepisivač je zadržao poluglas na kraju riječi iza suglasnika, i bilježi ga kraćim štapićem, koji ponekad reducira gotovo do točke.

Ikonografski prikazi legende o sv. Nikoli veoma su česti. U bizantskoj umjetnosti ti su prikazi obrađeni u knjizi: Nancy P. Ševčenko, *The Life of Saint Nicholas in Byzantine Art* (Centro Studi Bizantini, Bari. Monografie, I; Torino: Bottega d'Erasmus 1983, 174 str., 225 slika). Ikonografske prikaze u Švicarskoj i Austriji spominje Z. Kumer u radnji: *Der heilige Nikolaus in der slowenischen Volksliedüberlieferung* (Dona Ethnologica. Leopold Kretzenbacher zum 60. Geburtstag, München, 1973, 270—277). Na glagoljaškom terenu, na kojemu je u više verzija živjela legenda o sv. Nikoli, likovno je prikazana na freskama iz 14. st. u Rakotulama u Istri u crkvi sv. Nikole.²² Na tim freskama naknadno je uparano više glagoljskih grafita u 15. i 16. st. Na slici s prizorom kako sv. Nikola dariva siromašne djevojke netko je lijepom kurzivnom glagoljicom zapisao: Daj meni niki soldin, Miko, tako ti boga.²³

Srednjovjekovna legenda o sv. Nikoli višestruko je nadahnjivala hrvatsku usmenu književnost.²⁴ Za utvrđivanje veza i odnosa između pisane legende i njezinih sadržaja u hrv. usmenoj književnosti potrebno je izdati starije tekstove, u prvom redu glagoljske. Naš glagoljski tekst iz poč. 17. st. može poslužiti kao poticaj za takvo izdanje.

²¹ Rudolf Strohal, *Dijalekat grada Vrbnika na otoku Krku u prošlim vijekovima upoređen sa današnjim*, Rad JAZU, knj. 199, Zagreb 1913, 67—152.

²² Branko Fučić, *Istarske freske*, Zagreb 1963, repr. 21—23.

²³ Branko Fučić, *Glagoljski natpisi*, Zagreb 1982, str. 299.

²⁴ Maja Bošković-Stulli, *Usmena književnost*, Povijest hrvatske književnosti, knjiga 1, Zagreb 1978, str. 84.

ZUSAMMENFASSUNG
EINE WEITERE GLAGOLITISCHE VERSION DER LEGENDE
VOM HLG. NIKOLAUS

Über das Leben und die Wunder des hlg. Nikolaus, des Bischofs und Beichtvaters, sind im Mittelalter sowohl im Westen als auch im Osten viele Legenden entstanden und verbreitet worden, deren mystischer Inhalt die Ikonographie inspirierte und in die mündliche Literatur eindrang. In der kroatischen mittelalterlichen Literatur ist die Legende vom hlg. Nikolaus aus glagolitischen Handschriften in mehreren Versionen bekannt. Kürzere Versionen stehen in glagolitischen Breviaren als Lesungen zum Namenstag am 6. Dezember und in glagolitischen Predigtensammlungen. Längere und voneinander verschiedene Versionen stehen in glagolitischen Codices: im Codex Petris aus dem Jahre 1468 (f. 213v—217v) und im Oxforder Can. Lit. 414 (f. 9-10v).

In diesem Artikel stellt die Verfasserin den glagolitischen Text so wie sie ihn in einer glagolitischen Handschrift aus dem ersten Viertel des 17. Jahrhunderts vorgefunden hat, in lateinischer Transliteration vor; die Handschrift wird in Siena (Biblioteca Comunale, sign. F.V.6, f. 137—138, orig. pag. f. 139—140) aufbewahrt. Die Legende stellt den Schlußteil der Predigt zum Nikolaustag dar und stimmt nicht mit der gleichen Legende im glagolitischen *Blagdanar popa Andrije* aus dem Jahre 1506 überein.

